

## Yazar Bilgileri Author(s)

Doç. Dr.  
Ersin KABAĞCI

Hitit Üniversitesi  
Tefsir

ersinkabakci@hitit.edu.tr  
ORCID: 0000-0002-0913-8087

## Künye Bilgisi

Mun'im Sirry. *Controversies over Islamic Origins:  
An Introduction to Traditionalism and Revisionism.*

Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2021.

344 sayfa.

ISBN: 9781527568211.

## Kitap İncelemesi / Book Review

## Anahtar Kelimeler / Keywords

Batılı İslam Araştırmaları / Western Islamic Studies  
İlk Dönem İslam Tarihi / Early Islamic History  
Tradisyonizm / Traditionalism  
Revizyonizm / Revisionism

## Makale Tarihleri / History of Article

### Geliş Tarihi / Received

11/06/2024

### Kabul Tarihi / Accepted

14/06/2024

## Atıf / Citation

Kabakcı, Ersin. "Mun'im Sirry. *Controversies over Islamic Origins: An Introduction to Traditionalism and Revisionism*". *Kitabiyat İlahiyat Araştırmaları İnceleme-Eleştiri Dergisi* 2/1 (Haziran 2024), 124-142.

## Controversies over Islamic Origins

*An Introduction to  
Traditionalism and Revisionism*



Mun'im Sirry

Ele alacağımız eser, Notre Dame Üniversitesi Teoloji Departmanı'nda doçent olarak görev yapan, Kur'an araştırmaları ve Hristiyan-Müslüman ilişkileri üzerine yoğunlaşan Endonezyalı araştırmacı Mun'im Sirry tarafından kaleme alınmıştır. Eser erken dönemde, özellikle hicri ilk asırda "gerçekte ne olduğu"na, bu dönemin anlaşılmasında erken dönem İslam literatürünün kaynaklık değerine ve alternatif kaynak arayışlarına ilişkin Batılı tartışmaları mukayeseli ve özlü bir şekilde ele alması ile literatüre önemli bir katkı sunmaktadır.

Beş bölümden oluşan kitapta çağdaş Batı literatüründe İslam'ın ortaya çıkış sürecini "yeniden" inşa etmeyi hedefleyen yaklaşım biçimleri ve bu bağlamda ortaya atılan teoriler analiz edilmektedir. Batılı araştırmacılar tarafından nüzûl dönemi ve hicri birinci asrın "yeniden" inşa edilmesi gerektiği düşüncesinin gerisinde, erken dönem İslam literatürünün tarihsel veri değerine yönelik "güvenirlilik" sorunu bulunmaktadır. Kimi araştırmacılar hicri birinci asrı erken dönem İslam literatürü üzerinden anlamaya oldukça mesafeli durmaktadırlar ki Sirry bu araştırmacıları, klasik anlama biçiminin gözden geçirilmesini teklif etmeleri nedeniyle "revizyonist" olarak nitelendirmektedir. Bazı Batılı araştırmacılara göre ise ilk dönemin "yeniden" inşasında erken dönem İslam literatürü dışlanmamalı, anlama sürecine dâhil edilmelidir. Sirry, daha "geleneksel" sayılabilecek bu yaklaşıma sahip olanları "tradisyonalist" olarak nitelendirmektedir. Bu iki kategoriden her birinin içinde yer alan araştırmacılar arasında bile yaklaşım farklılıkları bulunduğuun altını çizen Sirry'ye göre yapılması gereken "farklı yaklaşımlar arasında diyalog tesis etmek" suretiyle bir analiz gerçekleştirmektir (s. x) ki bu kitap çalışması tam da bunun bir örneğini teşkil etmektedir.

Batılı araştırmacılar, İslam'ın erken döneminde özelde hicri ilk asırda "gerçekte ne olduğu"na şu tür temel

sorularla yanıt aramaktadırlar: En erken kaynaklarda İslam'ın ortaya çıkışı nasıl anlatılmaktadır? Ortaya çıktığı dönemde İslam'ın neyi ifade ettiğini tespit bağlamında Müslümanlar tarafından yazılan erken dönem kaynakları ne ölçüde güvenilirdir? İlk dönem İslam tarihi nasıl "yeniden inşa" edilebilir? Erken dönem yazılı kaynakların sözlü rivayetlere dayalı olması ve nispeten geç dönemde oluşması, bu verilerin güvenilirliği bakımından ne tür muhtemel sorunlar oluşturmaktadır? Erken dönem İslam literatürü verilerini daha farklı kaynaklarla (extra-Islamic sources) doğrulama imkânı var mıdır? Erken dönem İslam literatüründen bağımsız alternatif veriler temelinde bir ilk dönem inşası mümkün müdür? (s. xii).

Bahsi geçen sorulardan hareketle Batılı araştırmalarda ilk dönem İslam tarihine yönelik yaklaşımları Sirry üç araştırma alanı bağlamında analiz etmektedir: Hz. Muhammed'in hayatı, Kur'an tarihi ve ilk fetihler (s. xiv). "Tradisyonalizm" ve "revizyonizm" şeklinde iki ana kategoride ele aldığı Batılı yaklaşımlar, bu üç temel alana dair veri problemi tartışmaları ve alternatif yöntem arayışları etrafında analiz edilmektedir (s. xxii).

Sirry, çalışmasının başında erken dönem İslam literatürüne yönelik şüphenin ilk örneklerine ilişkin önemli bir not düşmektedir. Her ne kadar bu türden şüpheli yaklaşımlar, özellikle Kur'an araştırmaları bağlamında Amerikalı araştırmacı John Wansbrough (ö. 2002) ismiyle daha çok anılsa da meselenin gerilere uzandığı hatırlanmalıdır. Macar Ignaz Goldziher (ö. 1921), Belçikalı Henri Lammens (ö. 1937) ve Alman Joseph Schacht (ö. 1969) gibi oryantalistler erken dönem hadis, siyer ve fıkıh kaynaklarının güvenilirliğini sorgulamışlardır. Ancak şüpheli yaklaşımın 1970'lerle birlikte alanda önemli bir yer bulduğu ifade edilmektedir (s. xv). Kaynaklara yönelik şüpheli, Wansbrough'nun revizyonist perspektifini devam ettiren Michael Cook ve Patricia Crone'da (ö. 2015) daha

ileri boyutlara ulaşmıştır. *Hagarism* (1977) adlı çalışmalarında bu iki isim, İslam literatürünü büsbütün dışlayan bir erken dönem okumasını savunmaktadırlar. Aynı kategoriye dâhil edilen isimler arasında Yehuda Nevo (ö. 1992) ve Judith Koren ise ilk dönemi “arkeolojik bulgular” temelinde incelemeyi teklif etmektedirler (s. xvi).

Kitabın birinci bölümünde Sirry, hicri birinci asrın yeniden inşasında kaynak problemi meselesini “the Problem of Sources as a Source of Problems” şeklindeki veciz başlığıyla ele almaktadır: “Problemlerin Kaynağı Olarak Kaynaklar Problemi.” Bu bölümün temel sorusu “Hicri 2. ve 3. asra dayanan yazılı kaynaklardan hareketle İslam’ın ilk döneminin (hicri ilk asrın) yeniden inşa edilmesi, bu dönemde ‘gerçekte ne olduğu’ sorusuna yanıt verilmesi mümkün müdür?” şeklinde ifade edilebilir (s. 4). Batılı araştırmacılar, ilk dönemi aktaran İslam literatürüne 3 temel gerekçeyle “şüpheyile” yaklaşmaktadırlar. Birincisi, erken döneme ait kaynaklar ilk asrın yazılı kaynaklarına dayanmayıp sözlü rivayetler üzerine bina edilmiş geç dönem kaynaklardır. Bu ise tarihsel eleştirinin “olayı kendi tarihinden hareketle anlamak” yani kendi tarihine ait malzemeler üzerinden anlamak kriterine uymamaktadır (s. 9). İslam’ın ilk dönemine odaklanan Batılı araştırmacıların çoğunda şu soru bir problematik olarak ortada durmaktadır: Hz. Muhammed’den birkaç asır sonra yazılmış olan kaynaklar temelinde bir tarih inşası mümkün müdür?

Erken dönem İslam literatürünün tarihsel veri değerine şüpheyile yaklaşılmasındaki ikinci gerekçe, bu kaynaklarda birtakım çelişkiler ve tutarsızlıklar bulunduğu iddiasıdır. Bu bağlamda Sirry şakk-ı sadr gibi bazı anlatıların içeriklerindeki farklılıklara atıfla bunlar arasındaki tutarsızlıklara dikkat çekmekte, bu gibi örneklerin Batılı araştırmacılar tarafından söz konusu kaynaklara şüpheyile

yaklaşılmasına yol açabilecek bir mahiyet arz ettiğini belirtmektedir. Özellikle delâ'ilü'n-nübüvve bağlamında ortaya çıkan literatürde gerek aynı olaya ilişkin farklı içerikte anlatımlara gerekse birtakım "olağanüstülükler" yer verilmesi, Batılı araştırmacıların bu kaynakların "güvenirliğini" sorgulamalarına sebep olmuştur (s. 13-16). Ancak Batılı araştırmacılar açısından bu anlatılardaki asıl "problem", verilerin farklılık arz etmesinden daha çok ya da en az onun kadar olağanüstü olarak değerlendirilen bir muhtevanın mevcudiyeti gibi görünmektedir. Zira mesela şakk-ı sadr olayının gerçekleştiği döneme ait günümüze ulaşan bir yazılı veri bulunsa ve sonraki kaynaklarca da bu veri doğrulansa idi, Batılı araştırmacıların bu kaynağa/kaynaklara "tarihsel veri değeri" atfetmesi beklenir miydi?

Şüphenin üçüncü gerekçesi, ilk asrı edinen erken yazılı kaynaklarda müelliflerin kendi dönemlerine dair endişeleri ve birtakım gelişmeleri yansıtan subjektif bir içeriğin mevcut olduğu düşüncesidir. Bu ise Batılı araştırmacı için söz konusu kaynakların nesnel bir şekilde "gerçekte olan"ı mı yoksa birtakım subjektif saiklerle "gerçekte olduğuna inanılması istenileni" mi yansıttığı sorusunu beraberinde getirmektedir (s. xxi).

İşte bu gerekçelerden hareketle Batılı araştırmacılar açısından şöyle bir temel soru(n) ortaya çıkmaktadır: İlk dönem için bahsi geçen problemlere rağmen erken dönem İslam literatürü temelinde bir tarih inşası mümkün müdür yoksa büsbütün alternatif veri kaynaklarından mı hareket edilmelidir? "Alternatif kaynaklar" lehine bir yanıt verildiği takdirde bunu takip eden soru "İslam literatürünü bütünüyle göz ardı ederek İslam'ın ilk dönemini yeniden inşa etmeye imkân tanıyacak nicelikte ve güvenilirlikte veri mevcut mudur?" şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kitap, bu temel probleme yanıt arayan araştırmacıların tezlerini de mercek altına almaktadır.

İsnad sisteminin de konu bağlamında tartışmaya dâhil edildiği birinci bölümde John Wansbrough, Michael Cook ve Aziz el-Azmeh gibi isnadı tarihsel verilerin güvenilirliğini tesis eden bir yöntem olmaktan çok geriye dönük “kurgusal veriler” veya “edebî araçlar” (literary devices) olarak niteleyen aşırı şüphecilerin görüşlerine yer verilmektedir. Diğer yandan Andreas Görke, Harald Motzki ve Gregor Schoeler gibi bu kaynakların büsbütün “kurgusal” addedilemeyeceği, bu verilerin İslam’ın ilk döneminin inşasında kaynak değeri taşıdığı düşüncesinde olanların görüşleri aktarılmaktadır (s. 5-9). Bu bağlamda teorik tartışmaları daha gerilere uzansa da daha çok Harald Motzki ismiyle referans verilen *isnad-cum-matn* analizi, ilk döneme ait rivayetleri “edebiyat” olarak niteleyen aşırı şüphecilere karşın bu verilere değer atfeden bir yaklaşımın örneği olarak gündeme taşınmaktadır (s. 11). Sirry, ilk dönemin aydınlatılmasında isnad sisteminin Batılı tartışmalardaki yerini bu bölümde detaylandırmaktadır (s. 9-13).

Erken dönem İslam literatürüne şüpheyle yaklaşan araştırmacıların alternatif veri teklifinde buldukları görülmekte ve “İslam-dışı” (extra-Islamic) olarak nitelendirilen bu verilere yönelik üç farklı tepkinin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bazı araştırmacılara göre arkeolojik ve nümizmatik veriler ya da erken dönem gayrimüslim literatür, ilk dönemin aydınlatılması için “yetersiz”dir. Bazılarına göre her şeye rağmen yalnızca “İslam-dışı” kaynaklardan hareket edilmelidir. Üçüncü bir yaklaşıma göre ise “İslam-dışı” veriler, İslam literatüründeki verilerin tarihsel gerçekliğine dair bir tür “denetleme” işlevi görmelidir. “İslam-dışı” kaynaklardan yol bulmak gerekliliği iddiası, revizyonist araştırmacılar arasında da farklı görüşleri beraberinde getirmiş görünmektedir. Erken dönem İslami verileri geriye dönük inşai-edebî ürünler olarak nitelendiren Wansbrough, *The Sectarian*

*Milieu* adlı çalışmasında polemik-temelli olması nedeniyle İslam'ın ilk döneminden bahseden erken dönem Yahudi-Hristiyan ya da diğer kaynakların da "denetlenmeye muhtaç" olduğunu söylemektedir. Günümüz revizyonistlerinden Stephen Shoemaker, Wansbrough'nun bu iddiasına, İslam-dışı kaynaklardaki polemik dilinin daha kolay fark edilebilir olduğu" iddiasıyla aynı seviyede şüpheyi gerektirmediğini ima etse de bir başka şüpheci Robert Hoyland, *Seeing Islam as Others Saw It* adlı hacimli çalışmasının sonucunda gayrimüslimlere ait erken dönem kaynakların da "tam ve tutarlı bir anlatı sunmadığı" sonucuna ulaşmaktadır. Sirry, bu gibi örneklerle bir yandan erken dönem İslam literatürüne alternatif veriler teklif eden revizyonist yaklaşımın bu bağlamda karşılaştığı zorluklara dikkat çekmekte diğer yandan revizyonist kategori içinde değerlendirdiği isimlerin de kendi aralarındaki tartışmalara yer vermektedir (s. 20 vd.).

Sirry, Batılı araştırmacıların erken dönem İslam literatürüne yönelik yaklaşımlarını *Narratives of Islamic Origins* (1998) adlı çalışmasında dört başlıkta ele alan Fred Donner'a referansla değerlendirmekte, bu gruplar arasındaki diyalojik ilişki temelinde bir analiz yapmayı uygun bulmaktadır. Buna göre ilk grup, İslam literatürünü olduğu gibi kabul edenlerdir ki bunlar "deskriptif" kategorisinde yer almaktadır. Bu grupta yer alan araştırmacılar açısından kaynakların geç dönemde teşekkül etmesi ya da teolojik saikler içermesi nedeniyle "gerçekte olan"a müdahale etmiş olabilecekleri gibi hususlar bir kaygı konusu değildir. Erken dönem siyer verileri tarihsel veri kaynağı olarak kullanılabilir. 17. yüzyıldan itibaren fark edilen, geleneksel verilerin tarih okumasında dikkate alındığı bu yaklaşımı sonraki yüzyıllarda da sürdürenler olmuştur. Bu gelişme, evvelinde alana hâkim olan polemikçi dilden de önemli oranda vazgeçilen bir evreye tekabül etmektedir (s. 23-25).

İkinci grup, “kaynak-eleştirel” (source-critical) bir yaklaşımı benimseyenlerdir. Bu araştırmacılara göre erken dönem İslam literatüründe gerçekte olana dair veriler mevcuttur ancak rivayetin hatalı aktarımı, birtakım siyasi ya da mezhebî gerekçelerle tarihsel verinin değiştirilmiş olabileceği gibi ihtimaller de yok sayılamaz. Bu nedenle söz konusu literatür, “İslam-dışı” (extra-Islamic) kaynaklarla doğrulanmalıdır (s. 25-28). Üçüncü grup, ilk kaynaklardaki tarihsel verilerin sözlü tedavül ve aktarım süreçlerini dikkate alan “tradition-critical” yaklaşımdır ki kökenleri hadis rivayetlerinin güvenilirliğini sorgulayan Ignaz Goldziher’e (ö. 1921) kadar götürülebilir. Sonraki yıllarda Joseph Schacht’ın (ö. 1969) aynı sorgulamayı ahkâma ilişkin rivayetlere yaptığı bilinmektedir. Sirry, bu yaklaşım içinde adı geçen iki araştırmacıya ilaveten Gregor Schoeler, Fuat Sezgin (ö. 2018) gibi önemli isimlerin tartışmadaki konumlarını da ele almaktadır (s. 28-32). “Şüpheci” (skeptical) olarak nitelenen son yaklaşımı benimseyen grupta ise erken dönem İslam literatürünü büsbütün güvenilmez addeden araştırmacılar yer almaktadır. Donner’a göre bu gruptakiler açısından erken dönem verileri geriye dönük, kurgusal, inşai bir içeriği haiz olup “gerçekte olan”ı aktarma gibi bir kaygı gütmemektedir. Onlara göre bu literatürün temel amacı “olduğuna inanılması istenen bir tarih yazımı” gerçekleştirmektir ve siyer, esbab-ı nüzul gibi veriler Kur’an tefsirine katkı sunan araçlardır. Sirry bu kısımda John Wansbrough başta olmak üzere Patricia Crone, Michael Cook, G. R. Hawting, Yehuda D. Nevo ve Judith Koren gibi şüpheci yaklaşımı savunanları, bununla birlikte Wansbrough’nun temel tezine belirli açılardan itiraz edenlerin görüşlerini paylaşmaktadır (s. 29-34). Yazar hem Fred Donner’ın hem de kendisinin şüpheci yaklaşıma yönelik eleştiri ve sorularına da bu kısımda yer vermektedir (s. 35-36). Bu dört yaklaşım biçimi içinde ilki



“tradisyonalist”, sonuncusu “revizyonist” ve diğerk ikisi ise adı geçen iki grubun arasında bir seyir izleyen yaklaşımlar olarak nitelendirilmektedir (s. 37). Sirry’nin revizyonist grubu da kendi içinde “aşırı” ve “ılımlı” şeklinde ikiye ayırması, bu grup içinde de İslam literatürünün güvenilirliği meselesine yaklaşımda ton farklılığı bulunduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir (s. 42). Sirry, kitabın ilk bölümünde yer verdiği “inanç ve tarih” (Faith and History) adlı başlık altında bir araştırmacının kendi inancının konusu olan meseleleri ne derece araştırma konusu yapabileceği, kimlik ve tarafsızlık ilişkisi, ilmî bir konunun dinî inançlardan ve peşin hükümlerden bağımsız gerçekleştirilebilmesinin imkânı gibi önemli konulara dair değerlendirmeler yapmaktadır. Araştırmacı, bu konuyu İslam ve Kur’an araştırmaları bağlamında görüş serdeden önemli isimlere referansla işlemektedir. Sirry, Kur’an araştırmaları bağlamında gündeme gelen bu soruların Hristiyan dünyada Kitab-ı Mukaddes araştırmalarına ilişkin de gündem edildiğinin altını çizmektedir (s. 43-50). Yazar, kitabının ilk bölümünü dikkat çekici bir değerlendirme ile bitirmektedir. Ona göre tarihsel eleştirel yaklaşım, Batılı bazı araştırmacılar tarafından İslam’a ve Kur’an’a karşı art niyetli olarak kullanılmış olsa bile bu gerçek, söz konusu yaklaşımın bilimsel niyetlerle benimsenmesine engel teşkil etmemelidir. Müslüman araştırmacılar, İslam’ın ilk dönemini anlamak için Batı’daki olumsuz yargılardan etkilenmeden tarihsel eleştirel sorgulamalarını yapmaya devam etmelidirler (s. 52-53). Son dönem Batılı Kur’an araştırmalarında özelde Hz. Peygamber dönemi genelde hicri birinci asırdan ne olduğu sorusuna “kaynak problemi” bağlamında hangi önde gelen araştırmacılar tarafından ne tür meselelerin gündeme taşındığı sorusunun yanıtını merak edenler için kitabın birinci bölümü önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

“İslam’ın Kökenlerine Yönelik Modern Teoriler” adlı ikinci bölüm, “tradisyonalizm” ve “revizyonizm” olmak üzere iki ayrı başlıkta incelenen yaklaşımlarda ortaya atılan hipotezleri tartışmaktadır. İslam tarihini erken dönem İslam literatüründen hareketle okumaya çalışanlar “tradisyonalist”, bir kısmı İslam tarihi verilerini kısmen yararlanılabilir gören ve diğer bir kısmı büsbütün görmezden gelinmesi gerektiğini savunanlar ise “revizyonist” kategorisinde değerlendirilmektedir. Geleneksel tarihsel anlatıya itiraz eden ve alternatif teoriler ortaya atan yaklaşımlar özellikle yakın okumaya tabi tutulmaktadır. Erken dönem kaynaklara da veri değeri atfeden araştırmacılar ile nümizmatik, arkeolojik bulgular, kronikler gibi “İslam-dışı” (extra-Islamic) kaynaklardan yola çıkmayı öneren araştırmacılar arasındaki tartışmalar bu bölümde birbiriyle mukayeseli olarak incelenmektedir. Sirry, şüpheçiler tarafından ilk dönem İslam tarihinin İslam-dışı kaynaklardan hareketle izinin sürülmesinin bir alternatif yöntem önerisi olarak sunulmasının anlaşılabilir olduğunu belirtmekte, bununla birlikte şu önemli noktanın altını en başından çizmeyi ihmal etmemektedir: Ne var ki bu, “extra-Islamic” kaynakların, İslam literatüründen daha güvenilir olduğu anlamına gelmemektedir (s. 10).

Kitabın ikinci bölümünde Sirry öncelikle geleneksel verilerde Hz. Peygamber dönemi ve Kur’an tarihine yönelik anlatıların içeriğine yer vermektedir. Aynı bölümde Batılı araştırmacıların Kur’an’ın içeriğinden hareketle ilk dönemde Hicaz’ın nasıl bir dinî ortamı ifade ettiği, Hicaz’ın diğer dinî geleneklerle ilişki derecesi, Kur’an’daki ehl-i kitaba ilişkin muhtevanın nasıl yorumlanması gerektiği gibi soruların yanıtları aranmakta ayrıca “ümmî”, “milleti İbrahim” gibi ifadeler temelinde bazı değerlendirmelere yer verilmektedir (s. 56-65). Sirry bu bölümde Müslümanlar tarafından Hz. Peygamber döneminde “dinin tamamlandığı” inancına bazı sorular

yönelmekte, müteakip dönemde ortaya çıkan temel tartışma alanlarına referansla bu inancın doğruluğunu tartışmaya açmaktadır. Ancak kitapta bu bağlamda ortaya atılan tez ve yapılan tartışmaları doğru değerlendirebilmek için Sirry'inin "dinin tamamlanması" ile kastettiği şeyin "dinin ana hatlarıyla bugün anlaşıldığı şeklini aldığı en erken tarihi" kastettiğine dikkat etmek gerekmektedir. İslam'ın anlaşılma biçimine ilişkin bugün de farklı görüşlerin mevcut olduğu gerçeği ise araştırmacının tartışmak istediği konu açısından bir problem teşkil etmemektedir. Zira Sirry, bugün Müslümanlar arasında tartışma konusu olan hususların tarihinin de Hz. Peygamber sonrasına dayandığına dikkat çekmektedir (s. 65 vd.). Yazar, bu bölümde erken dönem kaynaklara aşırı şüpheli yaklaşımı detaylandırmaktadır. Buna göre İslam literatürü arkeolojik kanıt, nüvizmatik veri yahut gayrimüslim kaynaklarla doğrulanmadıkça hiçbir değer ifade etmemektedir. Bu bağlamda Patricia Crone ve Michael Cook'un yaklaşımı ve bu yaklaşıma yönelik itirazlar (hatta bu iki ismin hocası Wansbrough'nun itirazları) değerlendirilmektedir (s. 67-72). Bu kısımda Crone'un vefatından sonra yayımlanan bir çalışmasında aşırı şüpheli iddialarından vazgeçtiği ve erken dönem İslam literatürüne değer atfettiği ifadelerin yer alması, aşırı şüpheli yaklaşımın geleneksel veriler lehine bir noktaya evrilmesini gösteren önemli bir örnek olarak sunulmaktadır (s. 73). Bu değişimin son dönem Kur'an el yazmalarına ilişkin araştırmalarda ortaya çıkan bulgularla doğrudan ilgili olması ise Batılı araştırmalardaki interaktif ilişkiyi göstermesi bakımından kayda değerdir. Zira hatırlanacağı üzere Kur'an'ın geleneksel anlatıdan çok sonraki dönemlerde teşekkül ettiği şeklindeki revizyonist iddia, oldukça erken döneme tarihlendirilen el yazmalarının tespiti ile önemli bir yara almıştır. Bu bölümde ayrıca Yehuda Nevo, Judith Koren ve İnâra okulu

gibi ilk dönem İslam tarihine şüpheli yaklaşanlar ve ortaya attıkları alternatif hipotezler tartışılmaktadır (s. 73-80). Aynı bölümde bir başka araştırmacı G.R. Hawting'in İslam'ın ortaya çıktığı çevrenin dinî, kültürel ve entelektüel yapısı, monoteist ya da politeist düşüncenin varlığı gibi konulardaki varsayım ve değerlendirmelerine yer verilmektedir. Sirry; Hawting'in bahsi geçen konulara yönelik değerlendirmelerini eleştirmekte, özellikle onun Kur'an'ın Hicaz dışında bir yerde ortaya çıkmış olması gerektiği tezini yeterli verilerle destekleyemediğine dikkat çekmektedir (s. 81-86). Yazar, İslam'ın ortaya çıkış ve teşekkül sürecini "dinlerin tedrici oluşumu" temelinde açıklayarak alternatif bir ilk dönem İslam tarihi okuması sunan İsraili İslam tarihçisi Moshe Sharon'un iddialarını da tahlil etmekte ve onu tarihsel verileri pragmatik, kendi tezlerini doğrulayacak şekilde seçerek kullanmak gibi bazı konularda eleştirmektedir (s. 89-94). İlk döneme ait varsayımları Batılı araştırmalarda önemli bir yer bulan araştırmacılardan biri olan Fred Donner da bu bölümde analiz edilen isimlerdendir. Özellikle Donner'ın *Muhammad and the Believers* (2010) adlı kitap çalışmasında geliştirdiği iddiaları ele alan Sirry, araştırmacının Kur'an'daki "mü'minûn" kelimesi üzerinden İslam'ın ilk ve sonraki dönemlerde geçirdiğini varsaydığı dönüşüme dair yaptığı detaylı analizleri tahlil etmektedir. Donner'ın İslam'ın ilk yıllarında "kapsayıcı" başladığı ama süreç içinde "dışlayıcı" bir nitelik arz ettiği yönündeki temel iddiası Sirry tarafından Kur'an'da ehl-i kitab'a yönelik eleştirileri içeren bir dizi ayet başta olmak üzere belirli argümanlar temelinde eleştirilmektedir (s. 95-104). Kitabın ikinci bölümünü bitirirken Sirry, İslam'ın ilk dönemine yönelik Batılı tezlerin gerek "tradisyonalistler" ve "revizyonistler" arasında gerekse her iki grubun kendi içinde dinamik tartışma alanları yarattığını ve iddiaların birbirini geliştirerek alanın dinamizmine katkı sağladığını

vurgulamaktadır. Ona göre bahsi geçen iddialar, alanda kanıksanmış olan bazı görüşlerin yeniden sorgulanarak tartışılmasına vesile olması bakımından önem arz etmektedir (s. 105).

“Teşekkül Döneminde İslam” başlıklı üçüncü bölüm Kur’an’ın metinleşme tarihinden başlamak üzere İslam’ın erken döneminde gerçekleşen olaylara ilişkin anlatılara daha yakından bakmakta, “Kur’an, ilk dönemin aydınlatılmasında bir veri değeri taşır mı ve nasıl?” gibi sorulara Batılı zaviyeden verilen yanıtları ele almaktadır. Bu bölümde “Kur’an’da Kitab-ı Mukaddes’te de mevcut olan bazı verilerin nasıl anlaşılması gerektiği” (s. xxii) yöneltilen önemli sorular arasındadır. Sirry’nin vurguladığı önemli hususlardan birisi Batılı araştırmacılarda, hatta Herbert Berg gibi bazı revizyonistler ya da Kur’an’ı Geç Antik bağlam ışığında incelemeyi öneren Angelika Neuwirth gibi araştırmacılar arasında İslam’ın ilk döneminin yeniden inşasında erken dönem İslam literatürü içinde Kur’an’ın güvenilir kaynak olduğu -hatta tek güvenilir kaynak olduğu- iddiasıdır (s. 106). Buna karşın Sirry, Kur’an’ın kendi tarihine kaynaklık değerine yönelik bazı soruları gündeme taşımaktadır. Mesela Kur’an kendi dönemine ilişkin ne kadar tarihsel veri sunmaktadır? İslam’ın ilk döneminin tarihsel inşasında Kur’an ne ölçüde temel alınabilir? Böylece Batılı araştırmacıların İslam’ın ilk dönemine konumlandırılan bir kaynak olması nedeniyle Kur’an’ın önemli bir tarihsel veri değeri taşıdığı iddiası, Sirry tarafından Kur’an’ın muhtevasının bu işlev için yeterli olup olmadığı temelinde sorgulanmaktadır. Konu bağlamında Richard Bell (ö. 1952), W. Montgomery Watt (ö. 2006), Maxime Rodinson (ö. 2004) ve Fred Donner gibi araştırmacılar Kur’an’ın kendi tarihini aydınlatmasında önemli bir veri olduğunu düşünenler arasında zikredilmektedir. Diğer taraftan John Wansbrough, Andrew Rippin (ö. 2016) ve G.R. Hawting

gibi araştırmacılar bahsi geçen görüşün karşısında konumlanmaktadırlar (s. 109-110). Bölüm, Kur’an’ın mushafıaşması sürecine dair geleneksel anlatının hatırlatılması ve Batılı araştırmacıların bu anlatıyı takdir ediş biçimleri üzerine tasvir ve tahliller ile devam etmektedir. Zira Kur’an’ın “stabilizasyon” süreci ile metnin tarihsel veri değeri arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Bu kapsamda alandaki pek çok ismin farklı görüşlerine yer verilmektedir. Revizyonist Wansbrough ve onun Kur’an’ın teşekkül yeri ve sürecine dair tezlerine itiraz eden William Graham ve Kees Versteegh bunlardan birkaçıdır. İlaveten Günter Lling (. 2014), Christopher Luxenberg (mahlas), Nabia Abbott (. 1981), Wansbrogh’nun temel tezinin tam aksi bir iddia ile gündeme gelen John Burton (. 2005), Herbert Berg, Michael Cook, Patricia Crone gibi araştırmacıların İşlam’ın ilk döneminin aydınlatılmasında Kur’an’ın kaynak değerine dair iddiaları tartışılmaktadır (s. 109-126). İlk dönem Kur’an el yazmaları ve bu bağlamda yapılan son dönem Batılı araştırmalara değinen Sirry, ortaya çıkan bulguların revizyonist yaklaşımın Kur’an’ın teşekkül zamanına ilişkin alternatif iddialarına somut, bilimsel bir ret olarak tezahür ettiğini vurgulamaktadır (s. 127-135). Kur’an’da Kitab-ı Mukaddes’te geçen bazı anlatıların mevcudiyetine dair Batılı araştırmacıların iddiaları yine bu bölümde zl bir şekilde paylaşılmaktadır. Abraham Geiger’den (. 1874) günümüz araştırmacıları arasında yer alan Stephen Shoemaker’a kadar Kur’an’ın “kökenleri” üzerine tezler ortaya atan isimler ve temel iddialarına kısaca yer verilmektedir (s. 136-143). İkinci bölümde irdelenen bir diğer konu Kur’an’ın kronolojik tertibi ve esbab-ı nüzûl verileri bağlamında Batı’da ortaya çıkan literatrdr. Gustav Weil (. 1889) ve Theodor Nöldeke (. 1930) ile başlayıp William Muir (. 1905), Hubert Grimme (. 1942), Hartwig Hirschfeld (. 1934), Richard Bell (.

1952) gibi isimlerle devam eden Batılı kronoloji çalışmalarının seyri aktarılmaktadır. Kitapta özellikle Nöldeke kronolojisinin hâlâ alandaki etkisi, buna yönelik savunusu ve eleştirilere önemli bir yer ayrılmıştır. Esbab-ı nüzul rivayetlerinin tarihsel veri değeri taşıyıp taşımadığı tartışmaları ise hem Andrew Rippin gibi Batılı gayrimüslim araştırmacılar hem de İbn Âşûr (ö. 1973) ve Tabatabai (ö. 1981) gibi Müslüman araştırmacıların konuya ilişkin görüşleri çerçevesinde analiz edilmektedir (s. 144-160).

“Hz. Peygamber’in Hayatı ve İslam’ın Kökenleri” başlıklı dördüncü bölüm, Hz. Peygamber’in hayatının “yeniden inşası” tartışmalarına hasredilmiştir. Buna göre Batılı perspektiften şu temel sorular yöneltilmektedir: Hz. Muhammed’in vefatından oldukça uzun sayılabilecek bir süre sonunda yazıya geçirilen veriler, güvenilir biyografik kaynaklar mıdır? Hz. Muhammed’in yaşadığı dönemle en erken yazılı kaynaklar arasındaki zamansal mesafe nasıl kapatılabilir? Hz. Muhammed’in hayatına dair erken dönem kaynaklarda çeşitli “olağanüstü” anlatılara yer verilmektedir. Bu veriler söz konusu kaynakların “tarihsel veri değeri” bağlamında ne tür muhtemel sorunlara işaret etmektedir? (s. xxiii, 47, 193). Sirry, en erken siyer verilerinin tarihlerine dikkat çekerek bölüme giriş yapmaktadır. Bu bağlamda söz konusu literatürün neden geç dönemde teşekkül ettiğine dair Batılı tezler paylaşılmaktadır. Son tahlilde günümüze ulaşan erken dönem yazılı verilerin bile geç sayılabilecek bir döneme dayanmasının Batılı araştırmacılar da bu kaynaklara ilişkin güven problemi yarattığına dikkat çeken Sirry, Batılı yaklaşımlar açısından ilk döneme ilişkin en güvenilir verileri sırasıyla 1. Kur’an, 2. Epigrafik, nümizmatik vb. belge niteliği taşıyan döneme ait veriler, 3. İlk döneme ya da ilk döneme yakın dönemlere ait gayrimüslim literatürün oluşturduğunu belirtmektedir (s. 162).

Araştırmacı ilk siyer verilerinin kaynak değerine ilişkin ise bunlara ihtiyatlı da olsa müracaat edilebileceğini söyleyenler, bu verileri “büyük oranda” ya da “bütünüyle” kurgusal bulanlar ve bir de bu ikisi arasında bir yerde konumlananların bulunduğunu belirtmektedir (s. 165). Bu bağlamda bir yandan Wansbrough, Cook, Crone, Berg ve Shoemaker gibi kaynaklara şüpheli yaklaşan isimler diğer yandan Harald Motzki, Gregor Schoeler ve Andreas Görke gibi bahsi geçen revizyonist isimlere karşıt argümanlar üreten araştırmacıların iddiaları tahlil edilmektedir (s. 167 vd.). Yine bu bölümde bazı Batılı araştırmacıların siyer verilerinin ilk örneklerine ulaşma çabası bağlamında erken otoriteler arasında ismi zikredilen Urve b. Zübeyr (ö. 94/713) rivayetlerinin otantikliğine, bu rivayetlerin ravi tarafından yazılıp yazılmadığına ve ravinin dönemin siyaseti ile ilişkisinin rivayetlerin güvenilirliğine muhtemel etkisine ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır (s. 168 vd.). Goldziher, Schacht ve Wansbrough gibi öncü isimlerin erken verilerin güvenilirlik problemlerine dair iddiaları ve alana etkileri de yine dördüncü bölümde ele alınmaktadır (s. 179 vd.). İsnad sisteminin rivayetlerin güvenilirliği bağlamındaki değerine dair farklı Batılı görüşler Sirry tarafından özet bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. İlk döneme ait anlatıların “hadisten siyere” mi yoksa “siyerden hadise” mi evrildiği şeklinde dikkat çekici tartışmalar da kitabın bu bölümünde yer bulmaktadır (s. 199 vd.).

“Fetih Anlatıları ve İslam’ın Yükselişi” adlı beşinci bölüm, İslam’ın ilk dönemini ilk fetihlerden hareketle incelemektedir. Kitabın başlığına atıfla şöyle bir soru akla gelebilir “İslam’ın ‘kökenleri’ ile ilk fetihler arasındaki ilişki nedir?” Sirry bu sorunun cevabını bölümün girişinde yanıtlamaktadır. Batılı araştırmacılara göre ilk fetihlerin gerçekleştirildiği dönem, İslam’ın büyük bir din olarak tarih sahnesinde “kristalleştiği” dönemi ifade etmektedir.



Buradaki temel iddia, her dinin kendinden öncekilerden tevarüs ettiği ve bir dinin mütekâmil ve mümeyyiz hâle gelmesinin zaman aldığıdır (s. 222). İlk fetihlerin hangi motivasyonlarla yapıldığı, ilk fetihlere katılanların kimlikleri (mümin, müslim, muhacir, Arap?), Şam'ın fethine dair rivayetlerdeki çelişkili anlatılardan örnekle ilk fetihlere ilişkin anlatıların hem geç döneme dayanması hem de güvenilirlik problemi barındırması, bu nedenle ilk fetih anlatılarının gayrimüslim verilerle denetlenmesi gerektiği tezleri bu bölümün ilk konularındandır. Erken kaynakların Abbasiler dönemine dayanması ve müellif-siyaset ilişkisinin anlatılara etkisi gibi hususlar da gündeme taşınmaktadır. Fütuh kitaplarının salt tarih anlatısı amacıyla yazılmayıp ilgili döneme dair bir tür motivasyon aracı olarak da işlev gördüğüne, ilgili literatürün tarihsel veri değeri bağlamında dikkat çekilmektedir (s. 242-243). Sirry bu bölümde "fetih" kavramının nasıl anlaşılması gerektiğine dair Batılı iddialara değinmektedir. Yedinci yüzyıla ait Süryani metinlerinde ilk fetihlerin yıkıcı olmadığına, din dayatmadıklarına dair veriler bulunmasının fetihlerin motivasyonuna dair önemli bir kaynak teşkil ettiği vurgulanmaktadır (s. 247). Juan Cole ve Hugh Kennedy ilk fetihlerin sömürü ya da din dayatması gibi gerekçelerle yapılmadığını ortaya koyan araştırmacılardan olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda ilk fetihlerin "yıkıcı" etkilerinin bulunmadığı yönündeki verilerin "İslam'ın henüz kristalize olmadığı, çoğulcu ve kapsayıcı bir karaktere sahip olduğu" (Donner) şeklindeki iddialar tahlil edilmektedir. Hoyland gibi isimlerin Kur'an'da farklı dinlere açıktan referans verilmesi ve esaslı itirazlarda bulunması gibi bazı makul gerekçelerle söz konusu görüşün kabul edilemez olduğu gibi bazı tartışmalar da yer bulmaktadır (s. 257-260). Sirry, ilk fetihlerin motivasyonlarına dair şu iddiaların öne çıktığını ifade

etmektedir: Din, ekonomi, Arap kimliğini savunma ve güçlendirme. Bölüm, fetihlerin başarısında rol oynayan etkenler üzerine serdedilen görüşlerin analizi ile son bulmaktadır (s. 275-276).

Sirry, çalışmasını bitirirken birkaç önemli noktanın altını çizmektedir. Dinî araştırmalarda bütünüyle nesnelliğin mümkün olmadığını, konu bağlamında önemli isimlerin çalışmalarından alıntılarla belirtmektedir. Ancak bu not, çalışmasının bütününde benimsediği yöntem dikkate alındığında, onun bilimsel araştırmanın imkânını sorguladığı anlamına gelmemelidir. Sirry, İslam ve Kur'an araştırmaları bağlamında eleştirel bir yaklaşımın benimsenmesi ve farklı yaklaşımların birbiriyle olan sağlıklı diyalogu sayesinde "gerçekte olan"a dair önemli tespitler yapmanın mümkün olduğunu savunmaktadır. Bir diğer husus, çalışmasının başlığına taşıdığı "tradisyonalizm" ve "revizyonizm" kavramlarıdır. Sirry, her ne kadar çalışmasını bu iki kategori temelinde gerçekleştirse de hem bu iki yaklaşım biçiminin kendi içinde hem de her iki yaklaşım biçimi arasındaki mesafenin zannedildiği kadar çok olmadığını altını çizmektedir. "Tradisyonalist" çizgi, erken dönem İslam literatürüne biraz daha ihtiyatlı yaklaşılması gerektiği düşüncesine yönelerek revizyonist tarafa yaklaşırken, revizyonist yaklaşım erken dönem verilerinin iddia edildiği kadar kurgusal, inşai olmadığı ve tarihsel veri değeri taşıyan bir muhtevaya sahip olduğunu kabul etmeye başlaması itibarıyla "tradisyonalist" tarafa yaklaşmaktadır. Yazar, çağdaş Batılı Kur'an araştırmalarının bu dinamik, üretken ve birbirinden farklı ama birbiriyle diyalog hâlindeki bakış açılarını barındıran yapısının bilimsel atmosferin tesisi açısından umut verici olduğuna dikkat çekerek çalışmasını noktalamaktadır (s. 286).

*Controversies over Islamic Origins: Traditionalism and Revisionism*, çağdaş Batılı araştırmalarda İslam'ın ilk

dönemine yönelik ilginin eskiye nazaran daha bilimsel metotlar ve farklı bakış açıları eşliğinde önemli bir araştırma alanı hâline geldiğini gösteren önemli bir çalışmadır. Birkaç asır önce “ilgili literatüre ulaşılammaması”nı ifade eden “kaynak problemi”, çağdaş çalışmalarda “ulaşılan kaynakların güvenilirliği” problemine evrilmiş görünmektedir. Bu ise alanda ilk dönemin “yeniden inşasının imkânı” üzerine önemli tezler üretilmesine yol açmıştır. Araştırma alanlarındaki dinamizm ve interaktif ilişki, birbirini destekleyen ve geliştiren bir mahiyet arz etmektedir. Kur’an el yazmalarının tarihlendirilmesine yönelik bulgular, İslam’ın “kökenleri” tartışmalarını doğrudan etkilemektedir. Erken dönem gayrimüslim kaynaklarda Hz. Peygamber’den bahseden içerikle karşılaşılması, benzer şekilde İslam’ın ilk dönemini yeniden inşa çabalarına katkı sunmakta, tezlere doğrudan etki etmektedir. Gayrimüslim kaynaklarda (extra-Islamic sources) erken dönem İslam literatürünü destekleyen verilerle karşılaşılması, “şüpheli” yaklaşımın ilgili kaynaklara daha yakından ve daha az ön yargıyla yaklaşmasını, yani erken dönem İslam literatürüne yönelik şüphesini “revize” etmesini gerektiriyor görünmektedir. Diğer yandan bu çalışma, Müslüman araştırmacıların Batılı tezleri görmezden gelmek yerine bunları tanımak ve analiz etmenin gerekliliğini ortaya koyması bakımından da kayda değerdir. Zira konu bağlamında yapılan tartışmaların, meseleye “içeriden” bakanlara da yeni perspektifler kazandıracak bir mahiyet arz ettiği rahatlıkla söylenebilir. Çağdaş Batılı araştırmalarda İslam’ın ilk döneminde “gerçekte ne olduğu” bağlamında yapılan tartışmalar, ortaya atılan tez-antitezler ve erken dönem İslam literatürünün bu araştırma alanındaki yerine ilişkin açık, anlaşılır ve mukayeseli tahlilleri merak edenler açısından bu çalışma önemli bir kaynak konumundadır.